Xử lý ngôn ngữ tự nhiên Natural Language Processing (NLP)

Giảng viên: Lê Thanh Hương Trường Công nghệ Thông tin và Truyền thông, ĐHBKHN

Nội dung khóa học

- Khóa học được chia thành 19 buổi, bao gồm:
- 15 bài giảng x 3 giờ (02 giờ lý thuyết + 01 giờ thực hành)
- 01 buổi kiểm tra giữa kỳ (02 giờ kiểm tra + 01 giờ chữa bài)
- 01 buổi kiểm tra cuối kỳ (02 giờ kiểm tra + 01 giờ chữa bài)
- 02 buổi thuyết trình dự án (04 giờ/buổi)
- Nằm trong chương trình đào tạo kỹ sư Al Vingroup, với các môn học:
 - Học máy, Thị giác máy tính, Xử lý ngôn ngữ tự nhiên, Data engineering
- Với cách tiếp cận dựa trên bài toán (Problem-based),
 dự án (project-based), người học có được các kỹ năng:
 - Sử dụng các kỹ thuật và công cụ của NLP.
 - Thực hành và giải quyết các vấn đề thực tế

Nội dung khóa học

- Học viên được tiếp cận các khái niệm, kỹ thuật, và mô hình NLP cơ bản và phổ dụng
 - Mô hình ngôn ngữ thống kê
 - Mô hình ngôn ngữ neural
- Học viên được tiếp cận với các bài toán ứng dụng NLP với nhiều ví dụ minh họa, dữ liệu, và dự án từ các bài toán thực tế.
 - Các kỹ thuật xử lý văn bản.
 - Các bài toán ứng dụng như (phân loại văn bản, phân cụm, phân tích quan điểm, tóm tắt tự động ...)

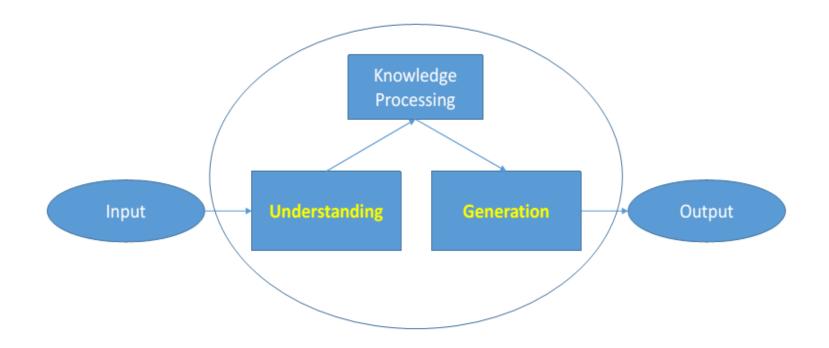
Bài 1 Introduction

Nội dung

- Giới thiệu
- Các mức phân tích trong NLP
- Các ứng dụng của NLP
- Lược sử phát triển của NLP

NLP là gì?

 NLP là lĩnh vực con của trí tuệ nhân tạo, nghiên cứu và tạo ra các ứng dụng giúp máy tính có thể hiểu được và sinh được ngôn ngữ như con người.

Tại sao NLP khó?

- Nhập nhằng (ambiguity).
- Phụ thuộc ngữ cảnh.
- Phụ thuộc văn hóa, vùng miền.
- Phụ thuộc vào các tri thức nền tảng của cá nhân

Nhập nhằng mức từ

- Một câu có thể có n khả năng tách từ, nhưng chỉ 1 trong chúng là đúng
- Vấn đề: chồng chéo từ
 - Học sinh học sinh học.
 - Học_sinh học sinh_học.

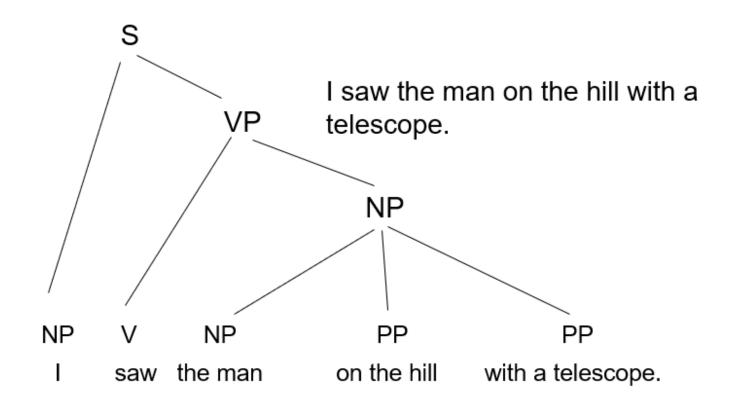
Nhập nhằng trong gán nhãn từ loại

Con ngựa đá con ngựa đá.

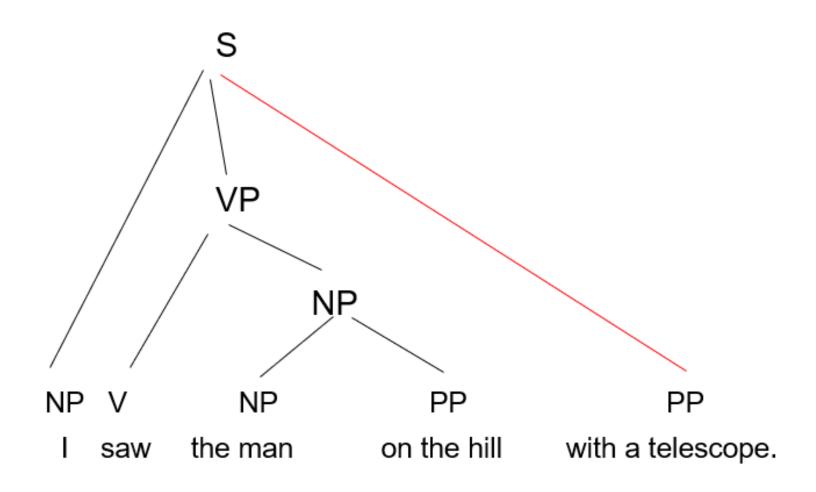
- Con_ngựa/DT đá/ĐgT con_ngựa/DT đá/DT.
- Ông/ĐaT già/TT đi/Phó_từ nhanh/TT quá/trạng_từ.
- Ông_già/DT đi/ĐgT nhanh/TT quá/trạng_từ.

Nhập nhằng trong PTCP

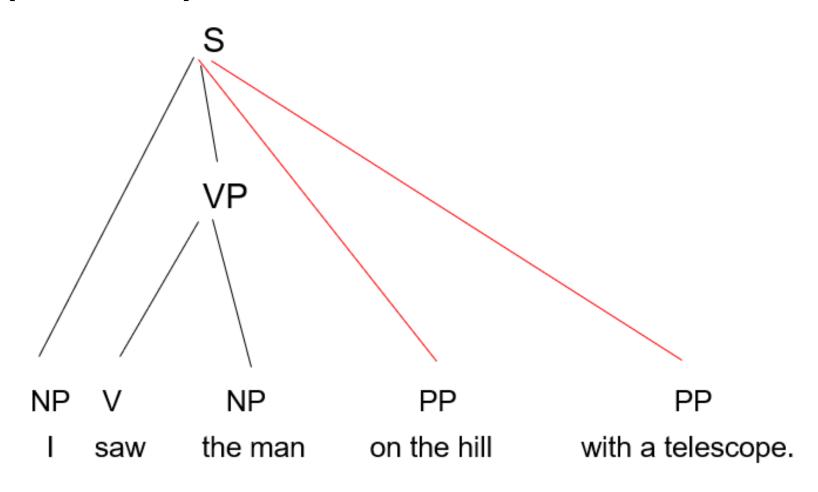
Cây cú pháp theo văn phạm phi ngữ cảnh

Ngữ pháp: nhập nhằng cấu trúc (liên kết)

Ngữ pháp: nhập nhằng cấu trúc (liên kết)

Ngữ pháp: nhập nhằng cấu trúc (từ loại)

Time flies like an arrow.

```
Time // flies like an arrow.

VBZ IN (giới từ so sánh)
```

```
Time flies // like an arrow.
```

Ngữ pháp: nhập nhằng cấu trúc (từ loại)

Ông_già // đi nhanh quá.

Ông // già đi nhanh quá.

Ngữ nghĩa: nhập nhằng mức từ vựng

I walked to the bank ...

of the river. to get money.

The bug in the room ...

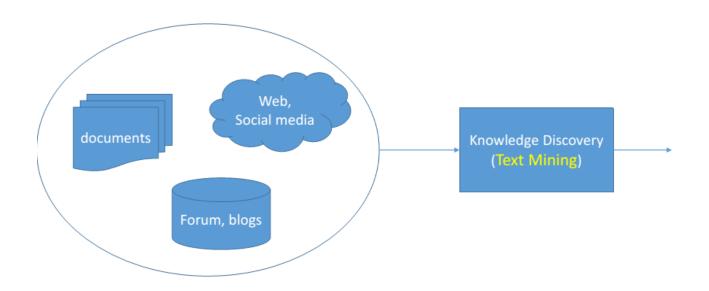
was planted by spies. flew out the window.

I work for John Hancock ...

and he is a good boss. which is a good company.

Tại sao NLP khó?

Khối lượng dữ liệu khổng lồ phi cấu trúc (unstructured) và bán cấu trúc (semi structure) với những thách thức mới

Nội dung

- Giới thiệu
- Các mức phân tích trong NLP
- Các ứng dụng của NLP
- Lược sử phát triển của NLP

Các mức phân tích trong NLP

- Lexical (từ vựng): cách từ được xây dựng, các tiền tố và hậu tố của từ
- Syntax (cú pháp): mối liên hệ về cấu trúc ngữ pháp giữa các từ và ngữ
- Semantics (ngữ nghĩa): nghĩa của từ, cụm từ, và cách diễn đạt
- Pragmatic (ngữ dụng): mục đích phát ngôn, cách sử dụng ngôn ngữ trong giao tiếp

Xử lý từ (word processing)

- Tokenization
- Word segmentation

Xử lý cú pháp (Syntactic Processing)

- Morphology analysis
 - Word stemming.
 - Stop word processing.
- Part of Speech (POS) Tagging.
- Syntactic Parsing
 - Syntactic tree generation.
 - Dependency parsing

Xử lý ngữ nghĩa (Semantic Processing)

- Ngữ nghĩa từ
 - Word sense disambiguation
 - Anaphora resolution (co-reference).
- Ontological word semantics (Wordnet)
 - Semantic based terms.
 - Semantic relations.
- (semantic) Language Modeling
 - Language generation.
 - Word prediction.

Xử lý mức độ ngữ dụng (Pragmatic Processing) Chưa được xử lý nhiều, bài toán liên quan có:

- Xử lý sắc thái ngôn ngữ
 - Language affection

Tài nguyên ngôn ngữ

Tài nguyên ngôn ngữ (Language Resources) là các tài nguyên phục vụ cho việc xử lý các bài toán NLP trên máy tính:

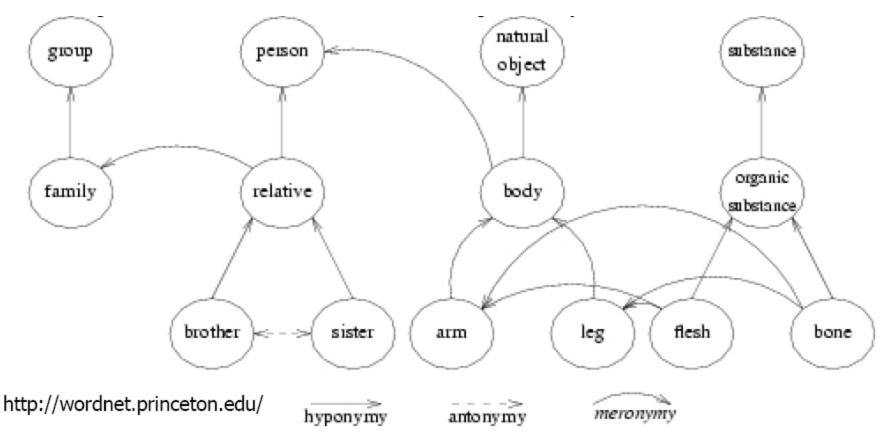
- Các corpora (đơn hoặc đa ngữ).
- Dictionaries, Thesaurus, WordNet
- TreeBank (e.g PENN Tree banks).
- Các thư viện xử lý văn bản (NLTK, Spacy, CoreNLP,...).

PENN Tree banks

```
( (S
    (NP-SBJ
      (NP (NNP Pierre) (NNP Vinken) )
      (,,)
      (ADJP
        (NP (CD 61) (NNS years) )
       (JJ old) )
      (,,)
    (VP (MD will)
      (VP (VB join)
        (NP (DT the) (NN board) )
        (PP-CLR (IN as)
          (NP (DT a) (JJ nonexecutive) (NN director) ))
        (NP-TMP (NNP Nov.) (CD 29) )))
    (...)
```

WordNet

- Các từ nối theo chiều dọc biểu diễn quan hệ rộng (holonymy) hẹp (hypernymy), theo chiều ngang biểu diễn quan hệ bộ phận meronymy (part_of) và holonymy (has_part).
- Mỗi nghĩa của từ được biểu diễn bằng 1 số synset

Các thư viện xử lý văn bản

Natural Language Toolkit (NLTK) (Python)

 Các tác vụ: chuyển chữ hoa về chữ thường, tách câu, tách từ, lấy gốc từ, loại bỏ ký tự đặc biệt, từ dừng, từ hiếm, emoji, URL,... tìm từ đồng nghĩa, trái nghĩa

SpaCy (Python và Cython)

- Nhanh hơn NLTK
- Các tác vụ: tách câu, tách từ, loại bỏ từ dừng, lấy gốc từ, gán nhãn từ loại, phân tích cú pháp phụ thuộc, nhận dạng thực thể có tên

CoreNLP (java)

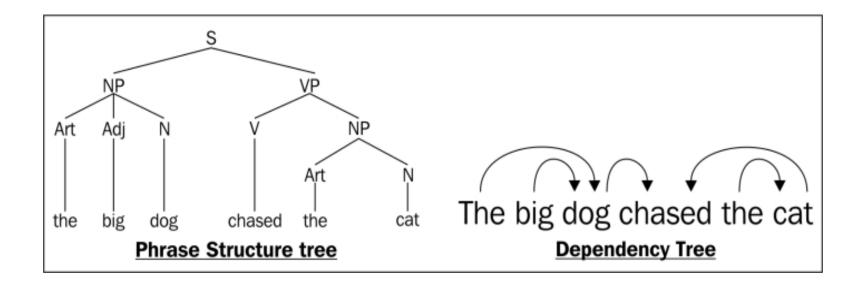
tách câu, tách từ, lấy gốc từ, gán nhãn từ loại, phân tích cú pháp phụ thuộc, nhận dạng thực thể có tên, phân giải đồng tham chiếu

- · Ông ấy nói: "tốc độ truyền thông tin ngày càng cao".
 - Tokenize
- Ông ấy nói : " tốc độ truyền thông tin ngày càng cao " .

 Word segmentation
- Ông_ấy nói : " tốc_độ truyền thông_tin ngày_càng cao " .

 POS tagging
- Ông_ấy/N nói/V:/sym "/sym tốc_độ/N truyền/V thông_tin/N ngày_càng/adv cao/Adv".

Phân tích cú pháp

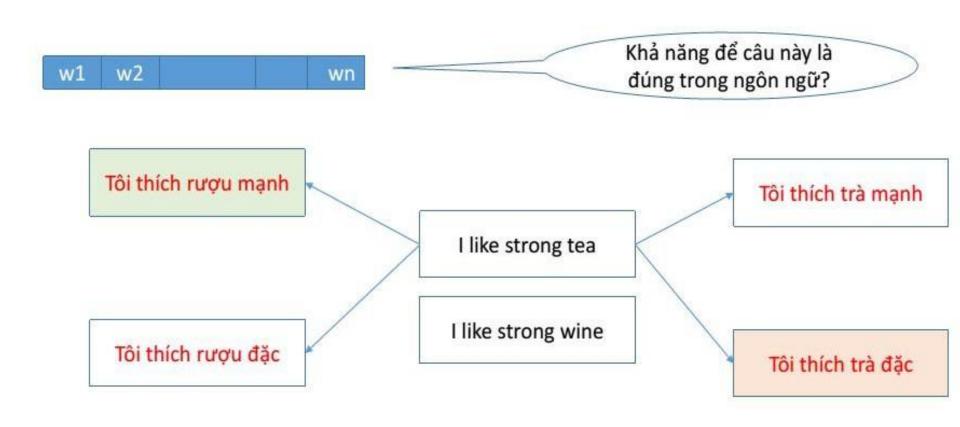

Word Sense Disambiguation

Sau khi bị bồ đá, nó đã trở thành một người khác hẳn.

Co-reference

Tôi để quên chìa khóa trong phòng mà giờ nó bị khóa cửa rồi.

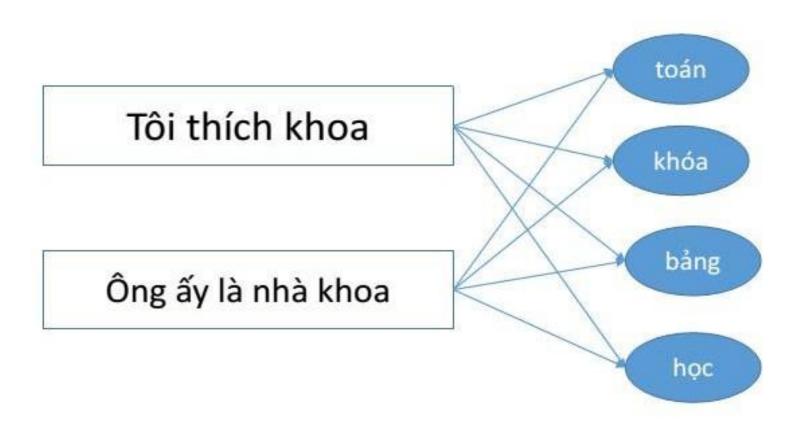
Mô hình ngôn ngữ

Tôi thích khoa

???

Ông ấy là nhà khoa

???

Các thư viện cho các bài toán cơ bản cho tiếng Việt

- Underthesea (Python): tách từ, gán nhãn từ
 loại, phân tích cú pháp phụ thuộc, phân loại văn bản,
 phân tích quan điểm, nhận dạng thực thể có tên
- VnCoreNLP (java): tách từ, gán nhãn từ
 loại, phân tích cú pháp phụ thuộc, nhận dạng thực
 thể có tên
- vn.vitk (java): tách từ, gán nhãn từ loại, phân tích cú pháp phụ thuộc
- pyVi (python): tách từ, gán nhãn từ loại, loại bỏ dấu (accents removal), thêm dấu (accents adding)

Đầu ra của VnCoreNLP

Index Word		POS	NER	head index	dependency relation
1	Ông	Nc	Ο	4	sub
2	Nguyễn_Khắc_Chúc	Np	B-PER	1	nmod
3	đang	R	О	4	adv
4	làm_việc	V	0	0	root
5	tại	E	O	4	loc
6	Đại_học	N	B-ORG	5	pob

Nội dung

- Giới thiệu
- Các mức phân tích trong NLP
- Các ứng dụng của NLP
- Lược sử phát triển của NLP

Phân nhóm ứng dụng NLP

Information Extraction

- Name Entity Recognition
- Job information extraction
- Sentiment extraction
- Keyword extraction

Text Generation

- Writing suggestion
- News generation
- Summarization
- Chatbot
- Question answering
- Machine translation

Text Classification

- Spam filtering
- Document classification
- Sentiment classification (Social listening)
- Recommendation

Phân nhóm ứng dụng NLP

- Discourse Analysis
 - Coreference Resolution
 - Clause-level Discourse Analysis
- Document checking
 - Spell checking
 - Grammar checking
 - Plagiarism checking

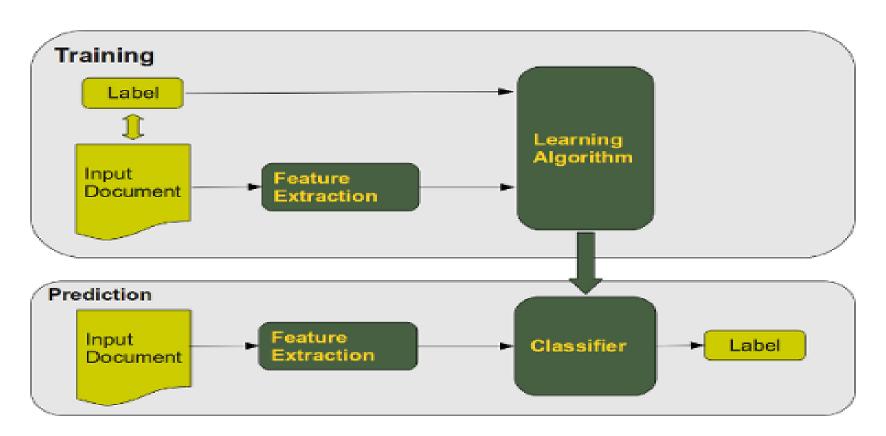
- Other applications
 - OCR (optical character recognition)
 - Speech recognition
 - Text Clustering
 - Information Retrieval

Các ứng dụng của NLP

- 1. Phân loại văn bản (document classification)
- 2. Tìm kiếm thông tin (information retrieval)
- 3. Trích rút thông tin (information extraction)
- 4. Phân tích cảm xúc (sentiment analysis)
- 5. Tóm tắt văn bản (text summarization)
- Dịch máy (machine translation)
- 7. Hỏi đáp (question answering/chatbot)
- 8. Hệ gợi ý (recommender system)
- 9. Nhận dạng chữ viết (OCR)
- 10. ...

Phân loại văn bản

Ví dụ: phân loại văn bản theo chủ đề, phát hiện spam mail, ...

Phân cụm văn bản

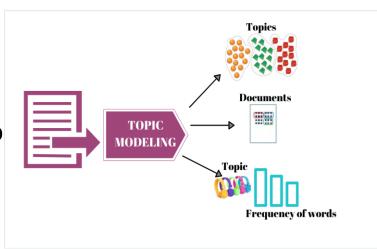
Bài toán đặt ra là đối với 1 tập các văn bản (documents) cần xác định được:

- 1. Các topic (chủ đề) ẩn trong tập các văn bản.
- 2. Phân cụm các văn bản theo các chủ đề nêu trên.

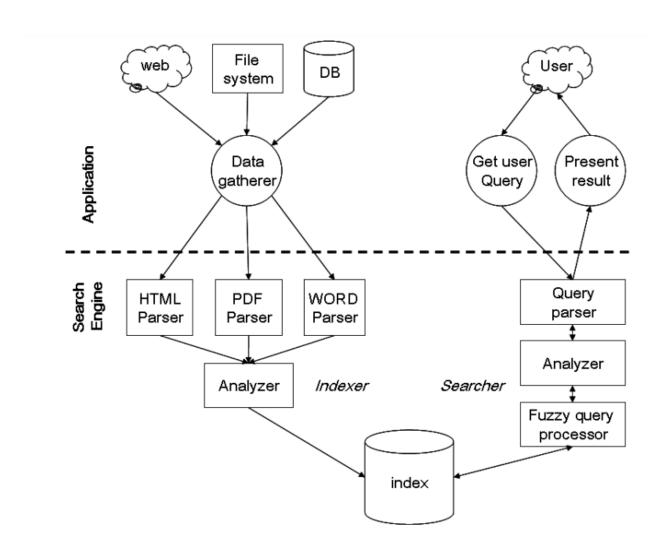
Thường chủ đề được xác định bởi 1 tập các từ khóa và tần xuất.

Các kỹ thuật phổ biến:

- LSA (Latent Semantic Analysis)
- LDA (Latent Dirichlet Allocation).
- NMF (Non-negative Matrix Factorizatio

Tìm kiếm thông tin

Trích rút thông tin

October 14, 2002, 4:00 a.m. PT

For years, <u>Microsoft Corporation CEO Bill Gates</u> railed against the economic philosophy of open-source software with Orwellian fervor, denouncing its communal licensing as a "cancer" that stifled technological innovation.

Today, Microsoft claims to "love" the open-source concept, by which software code is made public to encourage improvement and development by outside programmers. Gates himself says Microsoft will gladly disclose its crown jewels--the coveted code behind the Windows operating system--to select customers.

"We can be open source. We love the concept of shared source," said <u>Bill Veghte</u>, a <u>Microsoft VP</u>. "That's a super-important shift for us in terms of code access."

<u>Richard Stallman</u>, <u>founder</u> of the <u>Free Software</u> <u>Foundation</u>, countered saying...

NAME	TITLE	ORGANIZATION
Bill Gates	CEO	Microsoft
Bill Veghte	VP	Microsoft
Richard Stallman	founder	Free Soft

Phân tích cảm xúc

- Phân loại: positive, negative and neutral
- Úng dụng:

Social listening; Reputation management; Advertisement campaign evaluation;...

Phân tích cảm xúc

Stanford CoreNLP (https://corenlp.run)

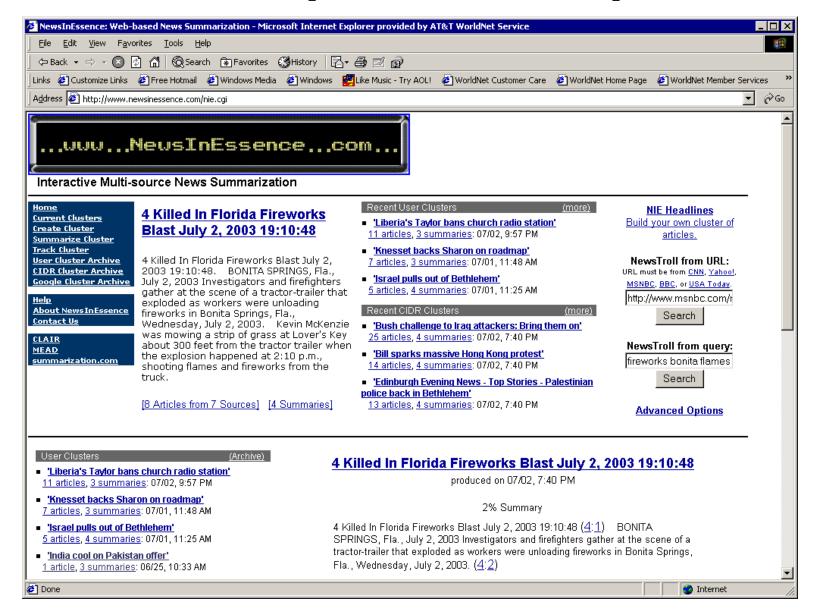
Phân tích cảm xúc

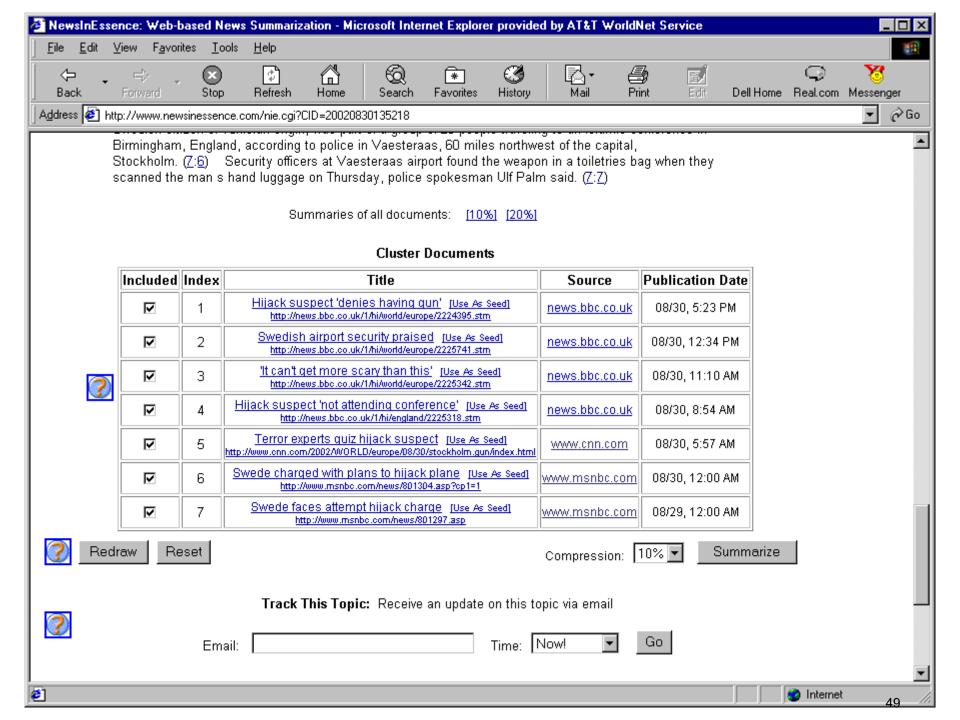

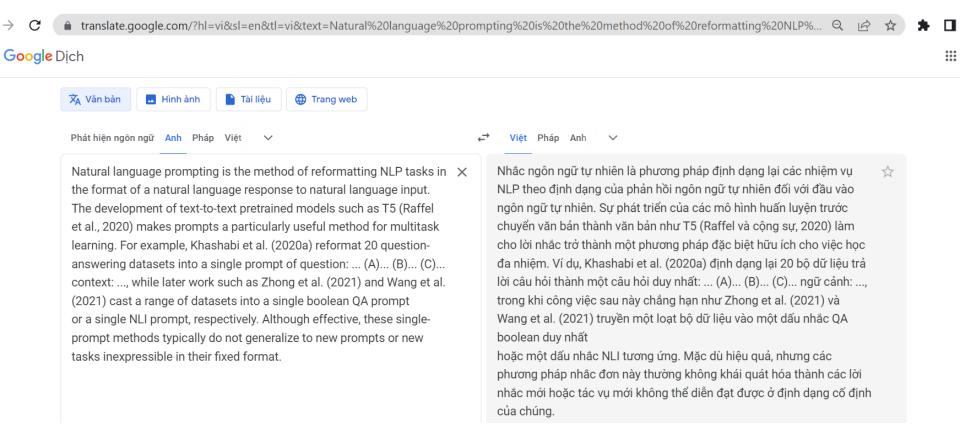
smartphone xyz

Newsinessence [Radev & al. 01]

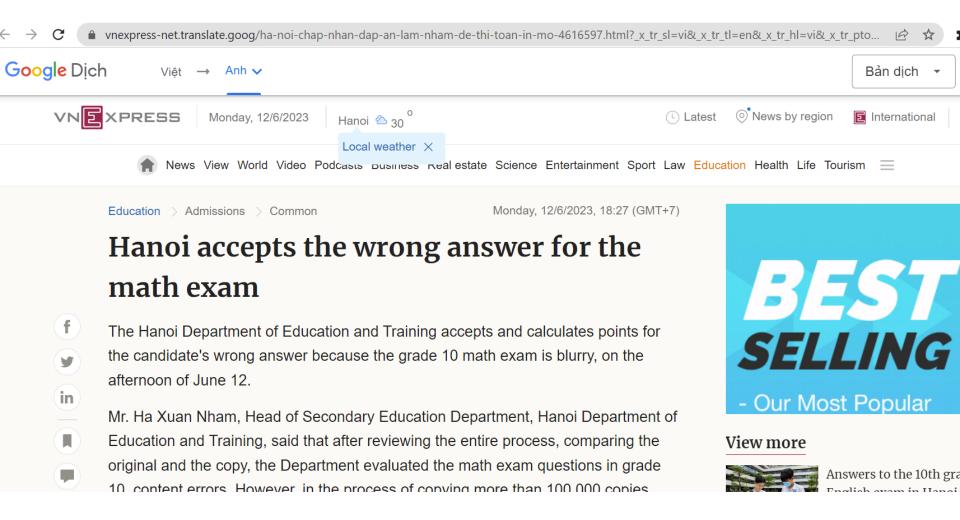

Dịch máy

Dịch máy

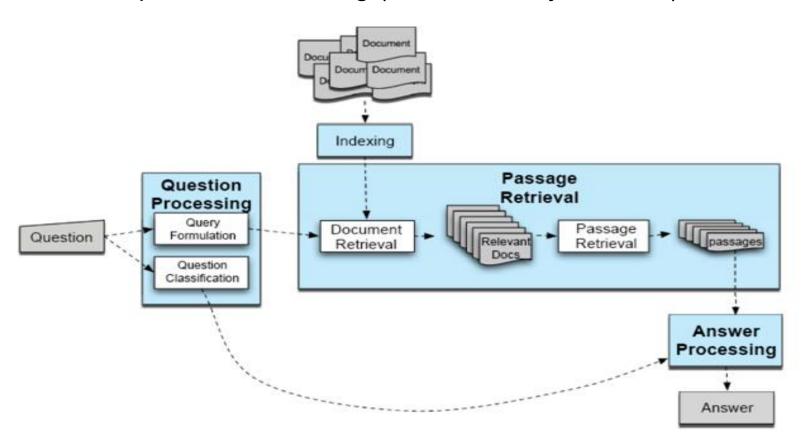

Hỏi đáp tự động

- Information Retrieval based Question Answering (Hỏi đáp dựa trên tìm kiếm)
- Community based Question Answering (Hỏi đáp dựa trên cộng đồng)
- Conversation/Chatbot (Hội thoại)

Hỏi đáp tự động

IR-based question answering (SOTA – entity oriented)

ChatGPT

Cho đoạn văn sau: "Ngày 20/9, một tuần sau hỏa hoạn tại chung cư mini 10 tâng ở phố Khương Hạ, quận Thanh Xuân, Cơ quan Cảnh sát điều tra Công an Hà Nội thông báo nguyên nhân gây cháy do "chập mạch điện đường dây dấn điện tại khu vực của bình ắc quy" năm ở phân đầu của chiếc xe máy tay ga."

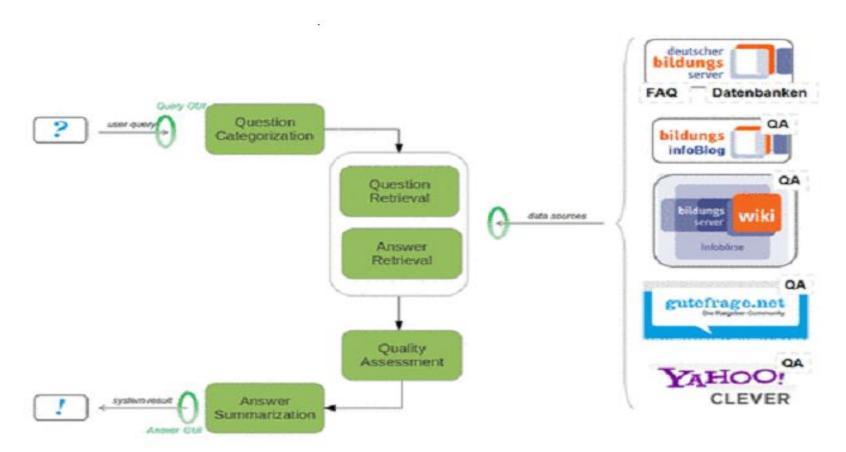
Hãy trả lời câu hỏi: "Nguyên nhân hỏa hoạn do đâu?"

Nguyên nhân hỏa hoạn là do "chập mạch điện đường dây dấn điện tại khu vực của bình ắc quy" năm ở phân đầu của chiếc xe máy tay ga.

Hởi đáp tự động

Community based question answering (www.quora.com)

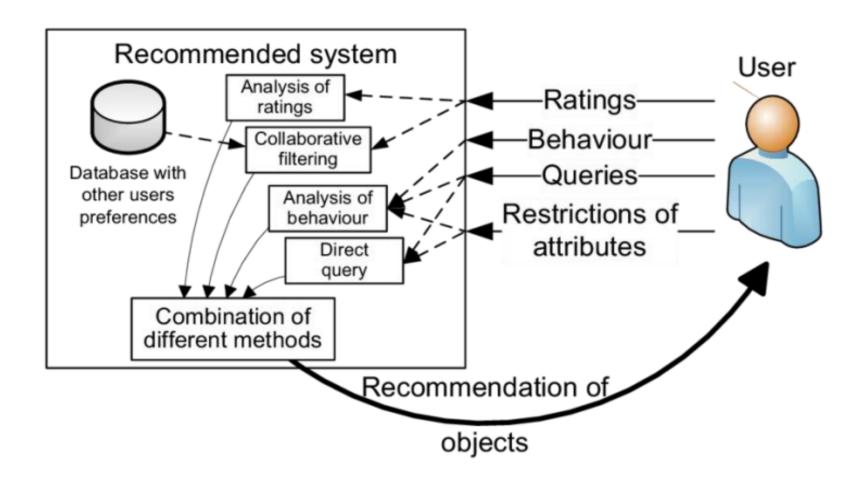

Hội thoại (Chatbot, Personal Assistant)

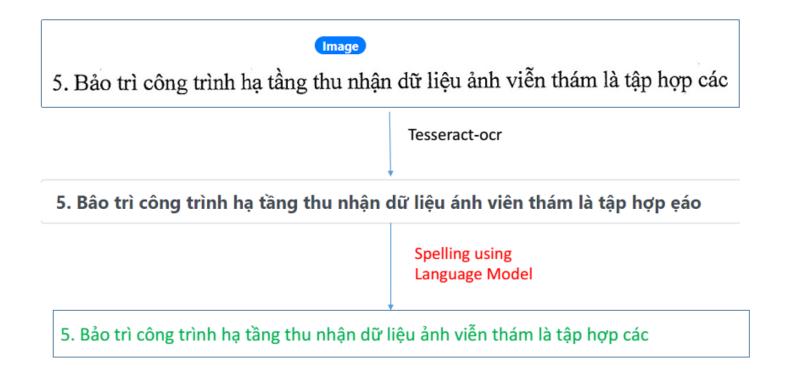
Ví dụ: Alexa, Google Assistant, Google DiaglogFlow, MS Bot Framework.

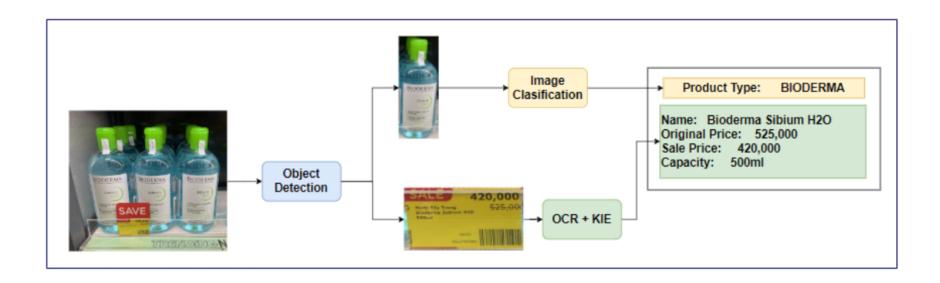
Hệ gợi ý

Nhận dạng hình ảnh + chữ viết

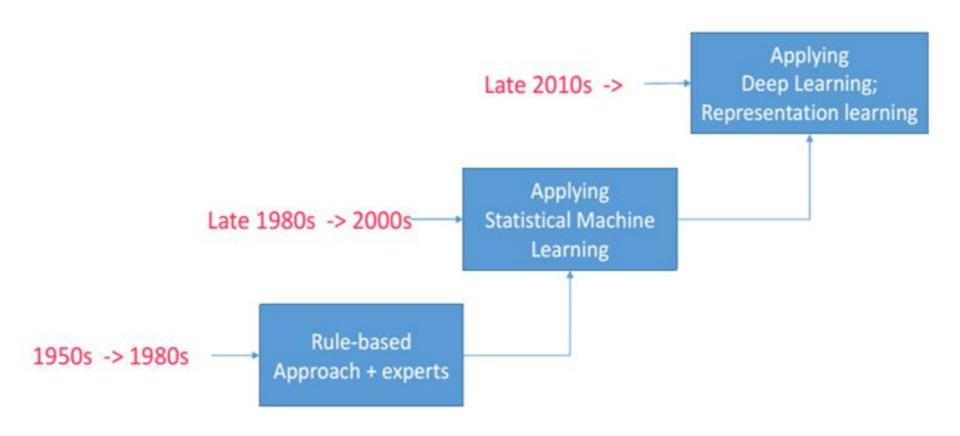

Nhận dạng hình ảnh + chữ viết

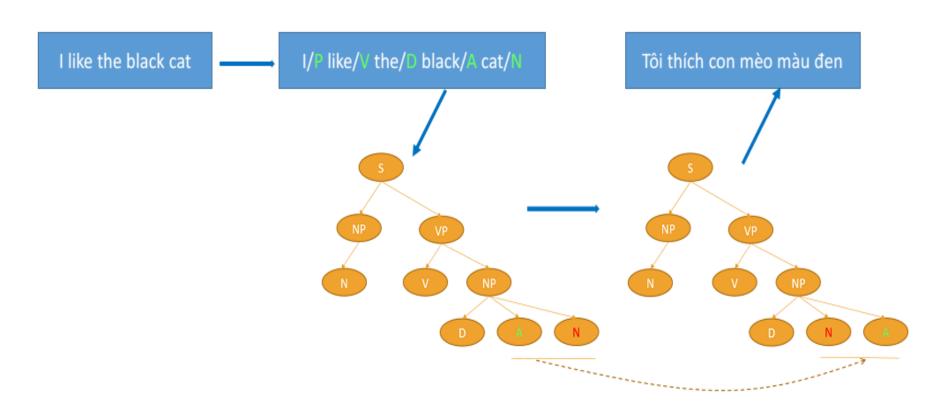

Nội dung

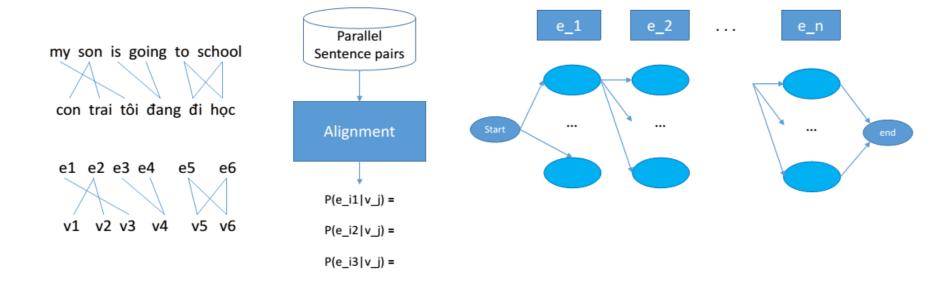
- Giới thiệu
- Các mức phân tích trong NLP
- Các ứng dụng của NLP
- Lược sử phát triển của NLP

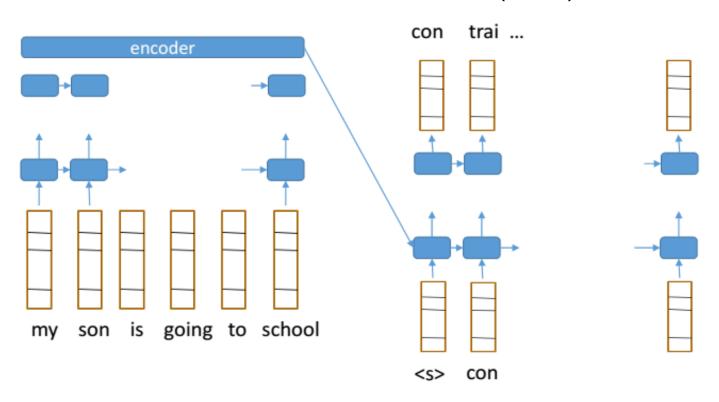
Ví dụ về dịch máy (Machine Translation)
Giai đoạn 1: Rule Based Machine Translation (RBMT)

Ví dụ về dịch máy (Machine Translation)
Giai đoạn 2: Statistical Machine Translation (SMT)

Ví dụ về dịch máy (Machine Translation) Giai đoạn 3: Neural Machine Translation (NMT)

Các hệ thống dựa trên luật

- Dựa vào các luật thủ công, hướng miền ứng dụng
- Thường được sử dụng trong các bài toán đơn giản như trích rút dữ liệu có cấu trúc (vd, tên, ngày tháng,...) từ các dữ liệu phi cấu trúc (webpages, emails).
- Do sự phức tạp của ngôn ngữ, các tiếp cận này không tổng quát, dễ bị sai khi gặp các tình huống mới.

Các hệ thống dựa trên học máy truyền thống

- Có thể giải quyết các bài toán khó hơn (như phân loại thư rác.
- Sử dụng tập ngữ liệu huấn luyện (đã được gán nhãn) và các đặc trưng (vd, túi từ, nhãn từ loại) để xây dựng các mô hình học
- Các mô hình này khám phá các mẫu từ dữ liệu huấn luyện để dự đoán các dữ liệu mới

Các hệ thống dựa trên học sâu

- Có tính tổng quát hơn
- Không cần các đặc trưng thủ công vì tự động sinh đặc trưng và mô hình hệ thống.
- Càn tập ngữ liệu huấn luyện lớn
- Thường cho kết quả tốt hơn, có thể giải quyết các bài toán khó hơn trong NLP (vd dịch máy)

Q&A

Thank you!